

В. В. Єфімов, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності та спеціальної техніки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ

Присвячено розглядові пріоритетних напрямів протидії оперативними підрозділами злочинам економічної спрямованості, висвітленню криміногенної обстановки в сфері АПК та способам здійснення економічних злочинів. Наголошується на тому, що для забезпечення ефективної протидії економічній злочинності, збереженню бюджетних коштів, які виділяються на розвиток АПК, необхідно забезпечити належний рівень взаємодії з підвідомчими організаціями Міністерства аграрної політики та продовольства, виконавчими органами, що реалізують державну соціально-економічну політику в сфері сільського господарства. Активна робота оперативних підрозділів щодо напрацювання оперативних позицій разом з контрольними організаціями і держорганами, задіяними у сфері реалізації державних програм розвитку АПК, дозволить вчасно одержувати оперативно значущу інформацію для виявлення та припинення економічних злочинів.

Ключові слова: агропромисловий комплекс; економічна злочинність; оперативні підрозділи; субсидії; способи вчинення економічних злочинів; контролюючі органи; державні програми розвитку.

The article is sanctified to consideration of priority directions of counteraction operative subdivisions to the crimes of economic orientation, illumination of criminogenic situation in the sphere of AIC and methods of realization of economic crimes. It is marked that for providing of efficiency of counteraction of economic criminality, and also safety of budgetary facilities, allocateol on development AIC, necessary the proper level of cooperating with jurisdiction organizations of ministry of agrarian politics and food, executive work of operative subdivisions on work of operative positions in all supervisory organizations and state organs, government programs of development of AIC involved in the field of realization, will allow in time to get operatively meaningful information for an exposure and stopping of economic crimes.

Key words: agroindustrial complex; economic criminality; operative subdivisions; subsidies; methods of feasance of economic crimes; supervisory organs; government programs of development.

Постановка проблеми. Аналізуючи стан протидії економічній злочинності в агропромисловому комплексі України, необхідно зазначити, що на виконання завдань,

© В. В. Єфімов, 2015

поставлених Президентом України та Урядом, щодо посилення протидії злочинам у сфері економіки правоохоронними органами систематично аналізуються результати роботи підпорядкованих структурних підрозділів.

Аналіз статистичних даних свідчить, що у 2013 р. в агропромисловому комплексі (далі – АПК) викрито майже 3,5 тис. правопорушень, за якими відкрито кримінальні провадження, з них 952 – у сфері службової діяльності, у тому числі 79 фактів отримання неправомірної вигоди та 587 – розкрадання й привласнення майна посадовими особами суб'єктів господарювання. Встановлена сума матеріальних збитків становила 126,4 млн грн, з яких забезпечено відшкодування 144,3 млн грн або 114 %. Виявлено 653 особи, які вчинили кримінальні правопорушення, стосовно 575 осіб направлено до суду кримінальні провадження [1].

За 2014 р. в АПК викрито майже 2,6 тис. правопорушень, за якими відкрито кримінальні провадження, 711 правопорушень виявлено у сфері службової діяльності, у тому числі 81 факт отримання неправомірної вигоди та 600 – розкрадання і привласнення майна суб'єктів господарювання посадовими особами [2].

За перше півріччя 2015 р. в АПК викрито майже 1,7 тис. правопорушень, за якими відкрито кримінальні провадження¹.

Отже, необхідно констатувати, що виникає потреба у комплексному застосовуванні всіх наявних сил, можливостей щодо протидії економічним злочинам у сфері АПК.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про особливості здійснення протидії економічним злочинам стосовно окремих галузей економіки слід назвати праці таких науковців: К. В. Антонова, А. І. Берлача, В. І. Василичука, В. Я. Горбачевського, М. І. Камлика, В. В. Матвійчука, Д. Й. Никифорчука, В. Л. Оргинського, В. І. Литвиненка, В. І. Лебеденка, К. М. Ольшевського, І. В. Сервецького, М. М. Перепелиці, В. Д. Пчолкіна, О. О. Савченка, О. П. Снігерьова, А. І. Федчака та ін.

Вивчення названої проблеми дозволить розробити диференційовані і науково обґрунтовані рекомендації, котрі стосуються підвищення рівня поінформованості про стан оперативної обстановки на об'єктах пріоритетних галузей економіки, що сприятиме підвищенню результативності в діяльності оперативних підрозділів з попередження і документування злочинної діяльності у сфері економіки та безпосередньо об'єктів АПК України.

Незважаючи на велику кількість публікацій, присвячених протидії економічним злочинам, а також ряду досліджень з даного питання, наукове і практичне рішення названої проблеми дуже складне. Ретельний аналіз опублікованих праць свідчить про те, що з багатьох важливих питань немає єдиної думки. А підсумки дискусійного характеру потребують подальшого дослідження.

Мета статті – розгляд пріоритетних напрямів протидії оперативними підрозділами правоохоронних органів злочинам економічної спрямованості, висвітлення криміногенної обстановки й вивчення способів здійснення вищезазначених злочинів.

Виклад основного матеріалу. Перед правоохоронними органами постає складне завдання ефективної протидії кримінальним проявам у даній сфері й удосконалення системи запобіжних заходів щодо захисту бюджетних коштів, які виділяються на розвиток АПК країни. Таким чином, завдання протидії викраданням і нецільовим використанням бюджетних коштів, що виділяються державою на підтримку різних галузей економіки, у тому числі державних програм з розвитку сільського господарства України,

¹ Аналітична довідка ДПЗСЕ МВС України за I півріччя 2015 р.

є одним із пріоритетних. Важливу роль відіграє належний рівень оперативного обслуговування об'єктів АПК. Такими об'єктами у сфері АПК є виконавчі органи, що реалізують державну соціально-економічну політику у галузі сільського господарства; великі сільськогосподарські підприємства; інші підприємства різних організаційно-правових форм, що здійснюють свою діяльність у сфері АПК. Аграрний сектор країни, як показує аналіз правоохоронної діяльності, залишається одним із найбільш кримінальних у галузях економіки. Основна причина криється в тому, що кримінальні структури намагаються брати активну участь у розподілі бюджетних коштів, які виділяються на розвиток АПК.

Порівнюючи показники роботи щодо виявлення злочинів у галузі сільського господарства за 2013–2015 рр., можна зробити висновок про зниження результативності в даному напрямку. Причинами зниження результативності щодо виявлення злочинів в АПК є такі фактори: лібералізація, декриміналізація чинного законодавства, його недосконалість [1; 2].

Структура економічної злочинності, пов'язаної з викраденнями коштів в АПК, має свою галузеву особливість, що обумовлена наявністю податкових пільг, фінансовою підтримкою держави АПК. Аналіз структури економічної злочинності в агропромисловому комплексі країни свідчить про збільшення частки небезпечніших видів злочинних посягань, таких як шахрайство, вчинення службових злочинів, викрадення шляхом присвоєння або розтрати.

В умовах, що склалися, необхідна організація роботи оперативних підрозділів з урахуванням досягнень позитивного досвіду за названими вище напрямками. Підвищити ефективність оперативно-розшукової діяльності на місцях щодо виявлення економічних злочинів в АПК дозволить концентрація зусиль за такими пріоритетними напрямками: забезпечення збереження бюджетних коштів, які виділяються на розвиток АПК; виявлення посадових злочинів, у тому числі фактів неправомірної вигоди; виявлення фактів нецільового використання субсидій і субвенцій, які виділяються з державного й регіонального бюджетів на підтримку сільгоспвиробників, у тому числі в рамках держпрограм і цільових програм з розвитку АПК; виявлення злочинів, учинених у сфері використання земель сільськогосподарського призначення у ході процесів господарської діяльності у харчовій і переробній промисловості.

У зв'язку з тим, що більшість регіонів України, економіка яких базується на сільськогосподарському виробництві, дотаційні й не мають власних коштів для фінансування розвитку регіональних програм в АПК, предметом більшості злочинних посягань у сфері АПК є кошти державного бюджету [3].

Державна підтримка фермерських господарств нині здійснюється переважно через Український державний фонд підтримки фермерських господарств, який є державною бюджетною установою та виконує функції з реалізації державної політики щодо фінансової підтримки становлення і розвитку фермерських господарств.

Відповідно до Порядку використання коштів державного бюджету для надання фінансової підтримки фермерським господарствам, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 р. № 1102 (зі змінами), фінансова підтримка надається на конкурсних засадах:

– новоствореним фермерським господарствам у період становлення (перші три роки після їх державної реєстрації, а у важкодоступних населених пунктах – п'ять років) та фермерським господарствам з відокремленими фермерськими садибами, фермерським господарствам, які провадять господарську діяльність та розташовані у гір-

ських населених пунктах, на поліських територіях, без повернення за бюджетною програмою “Фінансова підтримка фермерських господарств” і на основі повернення за бюджетною програмою “Надання кредитів фермерським господарствам”;

– іншим фермерським господарствам – на основі повернення за бюджетною програмою “Надання кредитів фермерським господарствам”.

Щодо отримання фінансової підтримки фермерські господарства звертаються до регіональних відділень Українського державного фонду підтримки фермерських господарств.

Водночас відповідно до видатків держбюджету фермери мають право отримувати допомогу за напрямками державної підтримки на загальних підставах та відповідно до регіональних програм підтримки суб’єктів господарювання у сільському господарстві.

У спеціальному фонді державного бюджету за 2013 р. за бюджетною програмою КПКВК 2801460 “Надання кредитів фермерським господарствам” передбачалось асигнування в обсязі 27,9 млн грн [4].

На розвиток меліорації сільськогосподарських земель України також передбачені кошти з державного бюджету. У червні 2012 р. Президентом підписаний Закон України “Про затвердження Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 р.”, яким передбачено заходи з реконструкції і модернізації зрошувальних систем, будівництва краплинного зрошення, придбання сучасної поливної техніки. В цілому за цією програмою за період 2013–2021 рр. планується направити на забезпечення розвитку меліорації земель 30 млрд грн. Це дасть можливість забезпечити в повному обсязі виконання меліоративних заходів для забезпечення продовольчої безпеки країни [5]. Кошти також виділяються з метою спільного фінансування видаткових зобов’язань, пов’язаних з реалізацією регіональних і муніципальних програм розвитку сільського господарства, регулювання ринків сільськогосподарської продукції, сировини й продовольства, реалізованих за рахунок коштів бюджетів (місцевих бюджетів), що передбачають підтримку власного виробництва молока сільськогосподарськими товаровиробниками, крім громадян, які ведуть особисте підсобне господарство, шляхом відшкодування частини витрат сільськогосподарських товаровиробників. Передбачено субсидії з державного бюджету на відшкодування частини витрат на сплату відсотків за кредитами, отриманими у кредитних організаціях, і позиками, отриманими у сільськогосподарських кредитних споживчих кооперативах, за інвестиційними кредитами (позиками), отриманими на реконструкцію та модернізацію тваринницьких (ферм). Субсидії надаються 95 % ставки рефінансування за рахунок коштів державного бюджету й не менш 5 % – за рахунок коштів місцевого бюджету.

Таким чином, держава компенсує 100 % ставки рефінансування за кредитами для малих форм господарювання в аграрному секторі. Субсидії надаються з бюджету, включаючи кошти місцевого бюджету. Щодо грошових коштів, які виділяються на розвиток сільського господарства в рамках вищезазначених програм, як правило, вчиняються дії, що кваліфікуються як викрадення, шахрайство, перевищення службових повноважень. Спостерігається певна закономірність: кошти, які виділяються одержувачеві безпосередньо з бюджету на цільові видатки, розкрадаються шляхом пред’явлення недостовірних документів [7, 37].

Щодо бюджетних коштів, котрі виділяються на часткове погашення банківських цільових кредитів, учиняються в основному шахрайські дії, тому що в банк за рахунок погашення надходять бюджетні кошти, а кредитні кошти викрадаються.

З метою встановлення ознак злочинів слід класифікувати способи вчинення злочинів за походженням фінансових коштів, що виступали об'єктом посягань, а також визначити характеристику суб'єктів – одержувачів коштів.

Суб'єктами злочинів, що вчиняються у сфері АПК, можуть бути посадові особи державних органів, що здійснюють функції реалізації державної політики у сфері АПК; керівники сільськогосподарських підприємств; фізичні особи у статусі індивідуальних підприємців (фермерів), інші фізичні особи, що є одержувачами соціальної допомоги.

Аналіз слідчої та судової практики дозволяє виділити таке:

1. Щодо способів учинення злочинів посадовими особами держорганів, які виконують функції з реалізації державної політики у сфері АПК і відповідальні за розподіл бюджетних коштів, що виділяються на підтримку сільського господарства. Посадові особи державних органів і контролюючих організацій, вступаючи у змову з одержувачами державної підтримки, підписують, затверджують і приймають свідомо підроблені документи або необхідні довідки, акти, висновки з перекрученими даними, що спричинює необґрунтоване виділення коштів з бюджету на підтримку сільського господарства.

2. Щодо способів учинення злочинів керівниками сільськогосподарських підприємств, то заподіяння майнового збитку відбувається шляхом обману або зловживання службовим становищем. Керівники й фахівці тваринницьких господарств подають недостовірні звіти в підрозділи Міністерства АПК за чисельністю поголів'я племінної худоби й видатками на її утримання, на придбання додаткових голів молодняку, на підставі яких їм незаконно виділяються субсидії. Стосовно шахрайства дослідження свідчать, що з метою незаконного одержання субсидій керівниками сільгосппідприємств фальсифікуються документи, які підтверджують реалізацію ними м'яса, молока або іншої сільгосппродукції.

3. Щодо способів здійснення злочинів фізичними особами у статусі індивідуальних підприємців (фермерів) та іншими фізичними особами – користувачами програм соціального захисту у практиці виявлення досліджуваних злочинів у сфері АПК, дана категорія підприємців найчастіше вчиняє шахрайські дії шляхом різних фальсифікацій документів, у тому числі з метою одержання з подальшим присвоєнням субсидій на погашення кредитів на потреби, передбачені законодавством. Наприклад, на ремонт, реконструкцію і будівництво тваринницьких ферм, придбання племінної продукції (матеріалу), паливно-мастильних матеріалів тощо. Нерідко субсидії незаконно одержують посадові особи, які за своїми службовими обов'язками повинні боротися з подібними злочинами.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. З урахуванням вищевикладеного можна зробити висновок: для забезпечення ефективності протидії економічній злочинності, а також збереження бюджетних коштів, які виділяються на розвиток АПК, необхідно забезпечити належний рівень взаємодії з підвідомчими організаціями Міністерства аграрної політики та продовольства, виконавчими органами, що реалізують державну соціально-економічну політику в галузі сільського господарства. Активна робота оперативних підрозділів з напрацювання оперативних позицій разом з контролюючими організаціями і держорганами, задіяними у сфері реалізації державних програм розвитку АПК, дозволить вчасно одержувати оперативно значущу інформацію для виявлення й припинення економічних злочинів.

Підсумовуючи, зазначимо, що перед оперативно-розшуковою наукою постають завдання щодо розроблення та впровадження в практику ефективних науково-обґрунтованих методичних рекомендацій з виявлення та документування злочинної діяльності, пов'язаної насамперед з посяганнями на бюджетні кошти в Агропромисловому комплексі.

Список використаних джерел:

1. Аналіз роботи підрозділів ДСБЕЗ МВС України за 2013 рік / за заг. редакцією С. Г. Міщенко / [Міщенко С. Г., Сливенко В. Р., Лапко О. В. та ін.]. – К. : ДП “Розвиток”, 2014. – 27 с.
2. Довідка про результати роботи підрозділів ДСБЕЗ за 9 місяців 2014 року : лист МВС України від 4 листопада 2014 р. № 23536/Ск.
3. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України. – Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 49. – Ст. 527.
4. Державна підтримка фермерських господарств [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minagro.gov.ua/node/3720>
5. Розвиток меліорації в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.agro-ua.org.ua/news/rozvitok_melioraciji_v_ukrajini/2012-08-07-234
6. Сюравич В. Г. Запобігання корисливим злочинам в аграрному секторі економіки України [Електронний ресурс] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. – К., 2007. – Режим доступу : <http://www.ydisser.com/files/98874983.doc>
7. Кікінчук В. В. Методика розслідування злочинів, пов’язаних з використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі : дис. ... канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.09 / Василь Васильович Кікінчук. – Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2014. – 237 с.